

Nr 70.

Av herrar **Holmbäck** och **Lindblom**, om statens övertagande av en del av de politiska partiernas kostnader för riksdagsmannaval m. m.

Ett svenskt politiskt eller kommunalt val föregås icke blott av en omfattande propaganda utan även av ett betydande organisationsarbete. Partierna låta skriva av vallängderna, sända på grundval av dem ut valsedlar och äktamakekuvert till samtliga väljare eller i varje fall till de väljare, om vilka man har något hopp att de skola rösta på partiet, avdela personer, som skola stå vid vallokalerna för att dela ut partiets röstsedlar o. s. v. Allt detta fordrar icke blott mycket arbete utan även stora kostnader. Endast starkt organiserade partier med avsevärda penningmedel till sitt förfogande ha möjlighet att få in representanter vid de allmänna valen.

Utän vidare är tydligt att detta icke låter väl förena sig med en god demokratisk utveckling. I flera främmande länder har man därför infört en lagstiftning, enligt vilken stat eller kommun övertager en del av de kostnader för valen, som i Sverige bäras av partierna. Det må tillåtas att i detta hänseende hänvisa till stadganden i Finland, Danmark, Frankrike och England. Liknande regler finnas i andra demokratier (se för Belgien t. ex. Delcroix, Recueil des lois électorales belges, Bruxelles 1936).

Den finska lagen den 31 januari 1935 angående riksdagsmannaval stadgar att de lokala väljarsammanslutningarna, valmansföreningarna, äga att hos en myndighet, valkretsens centralnämnd, anhålla att föreningens kandidatlista offentliggöres och införas i de valsedlar, vilka skola användas inom valkretsen vid riksdagsmannavalet. Föreningens kandidatlista, som kan vara försedd med partibeteckning, förses med ett nummer, och samtliga kandidatlistor tryckas å ett stort blad. Vid tryckningen tar man även hänsyn till att valmansföreningar kunna ha slutit sig samman i ett valförbund, d. v. s. bildat kartell, och å bladet finnes även ett tomrum. Bladet bildar en valsedel. När valmannen infinner sig för att rösta får han hos valnämnden en sådan valsedel. Å valsedeln utmärker han med ett streck den kandidatlista, å vilken han vill rösta; godkänner valmannen icke någon av de å valsedeln tryckta kandidatlistorna, skall han i det nyss angivna tomrummet skriva den persons namn, på vilken han röstar, samt anteckna hans yrke eller syssla och boningsort.

Liknande regler gälla enligt lag den 19 december 1922 för val av de electorer, som äga förrätta val av republikens president (lagen i vissa hänseenden

ändrad den 31 januari 1935), samt enligt lag den 27 november 1917 med däri sedermera vidtagna ändringar även för kommunalfullmäktige- och stadsfullmäktigeval.

Den danska riksdagen väljes enligt en lag den 11 april 1920, som emellertid undergått flera ändringar, senast genom lag den 1 oktober 1945. De danska bestämmelserna bygga i motsats mot de finska på rikspartier.

När nya allmänna val till folketinget skola äga rum, meddelar folketingets förman till inrikesministern, vilka partier som finnas i folketinget, och nytt parti kan bildas, om bakom partiet stå 10 000 väljare. För att en person skall kunna bli vald till folketinget, skall han ställa upp som kandidat i en valkrets och därvid hava stöd av minst 25, högst 50 väljare. Då kandidaten anmäler, att han vill ställa upp till valet, skall han även meddela, om han tillhör ett parti eller är partilös. Har kandidaten anmält sig tillhöra parti, kan han godkännas av partiet; underkännes han, betraktas han som partilös. Partiet äger att angiva en bestämd ordningsföljd för de godkända kandidaterna. När väljaren infinner sig till valet, erhåller han genom en offentlig funktionär en valsedel, å vilken äro upptagna samtliga kandidater i kretsen, med angivande av deras partier eller om de äro partilösa. Om valsedlarnas utseende finnas mycket ingående regler. Hur väljaren vill rösta anger han genom att sätta ett kors för en partibeteckning eller för namnet på den kandidat, han önskar vald. .

Valen till landstinget ske i fråga om det större antalet mandat genom elektor, vilka väljas av folket, samt, i fråga om visst antal mandat, genom dem, som äro medlemmar av landstinget vid tiden för valet. Här intressera blott reglerna för elektorvalet. Till ordföranden i valnämnden inom valkretsen inlämnas listor å kandidater. För att vara giltig skall sådan vallista vara underskriven av minst 15, högst 50, i valkretsen boende valmän. På vallistan kan även finnas en partibeteckning, och anmälan kan ske om att vissa listor skola stödja varandra, d. v. s. stå i kartell (listeforbund). De vallistor, som uppfylla fordringarna i lagen, godkännas av valnämnden och förses med bokstavs-beteckningar (A, B, C, o. s. v.; om t. ex. det parti, som erhållit bokstaven B, uppställer tre listor, betecknas de med B1, B2 och B3). Inrikesministeriet kan förordna, att visst parti skall tilldelas samma bokstav i varje valkrets i hela landet. Samtliga kandidatlistor tryckas på ett blad med sina överbeteckningar (kandidatlista A, kandidatlista B1, kandidatlista B2 o. s. v.), och den sammansättning av listor, som alltså uppstår, får väljaren såsom valsedel när han infinner sig till valet. Å valsedeln utsätter han ett kors för den lista, med vilken han vill rösta, eller vid namnet på den kandidat, han önskar vald.

Den danska lagen av den 11 april 1920 har utförliga regler om röstning genom insändande av valsedel. Rätt att rösta genom att insända valsedel ha sjöfolk och fyrpersonal samt överhuvud väljare, vilka på grund av statlig eller kommunal tjänst, offentligt uppdrag eller privat kontrakts- eller arbetsförhå-

lande äro nödsakade att uppehålla sig utom kommunen på sådant sätt att de icke kunna infinna sig å valorten.

De kommunala valen ske i Danmark på grundval av en lag den 22 december 1936. Om valsedlarna gälla i huvudsak samma regler som om valsedlarna vid val av elektorer för val av medlemmar av landstinget.

De franska reglerna ha ett helt annat system, vars utformning delvis är betingad av önskan att inskränka valpropagandan. Viktigast är lagen den 5 oktober 1946 om val av ledamöter i nationalförsamlingen.

Kandidaterna upptagas på listor, vilka inlämnas till prefekturen i departementet, och å varje lista skall finnas en överskrift (un titre). Ett och samma parti får ej uppställa mer än en lista, och listorna måste ha olika överskrifter. För att tillförsäkra de särskilda listorna jämställdhet (égalité des moyens) och på grund av pappersbristen (en raison de la pénurie de papier) erhålla företrädarna för varje lista av det allmänna en kvantitet papper, som tillåter propaganda genom affischer och cirkulär och tryck av valsedlar. Affischer få enligt en fransk lag av år 1914 icke placeras på andra platser än som på förhand bestämts av den kommunala myndigheten, och varje lista får sig därvid särskild plats tillförsäkrad. Listorna få nu tillräckligt med papper för att möjliggöra tryck av tre affischer i den storlek, som man i Frankrike kallar »le format colombier» (63×90 cm), för propaganda och tre affischer i sjättedelen av detta format (21×45 cm) för annonsering av valmöten. Antalet exemplar rättar sig efter affischeringsställets antal. Ytterligare få listornas företrädare papper till två cirkulär i formatet 21×27 cm och till ett antal valsedlar, som motsvarar tre gånger antalet väljare inom distriktet. Själva tryckningen ombesörjes av det tryckeri, som listans företrädare utser.

Tjugofem dagar före valet sammanträder i varje valkrets en kommission, vars ledamöter äro angivna i lagen. Ordförande är en domare, ledamöter äro en hög uppboordsman, en ämbetsman, som är anställd vid prefekturen, postdirektören i orten o. s. v. Kandidaterna å varje lista välja ett ombud, som deltagar i kommissionens sammanträden men ej har rösträtt i kommissionen. Kommissionen, till vilken cirkulär och valsedlar översänts, utsänder till varje väljare cirkulär och valsedeln för varje lista samt, några dagar senare, nya cirkulär samt ytterligare ett exemplar av valsedeln för varje lista. Det tredje exemplaret av valsedlarna tillhandahålles väljarna vid vallokalen. Väljaren kan begagna en handskriven valsedel men får icke begagna annan tryckt valsedel än som tryckts genom kandidaterna. Tryck av affischer, cirkulär och valsedlar samt utsändande av cirkulär och valsedlar bekostar staten liksom fallet varit med papperet, men för varje lista måste en summa av 20 000 francs deponeras, och ur denna summa gör sig staten betald för sina utgifter, om listan icke erhållit 3 % av antalet röster i valkretsen.

De engelska reglerna torde här blott behöva beröras med några ord, då England icke har proportionella val. Vid ett engelskt parlamentsval skola kandi-

daterna nomineras genom en skrivelse (nomination paper), som underskrives av ett antal väljare och ingives till den funktionär, som skall leda valet (the returning officer). Vid valet erhåller väljaren en valsedel (a ballot paper), å vilken samtliga kandidaters namn äro tryckta. Å denna valsedel anbringar han ett kors vid namnet å den kandidat, på vilken han vill rösta. Han avlämnar därefter valsedeln till valförrättaren. Karakteristiskt för de engelska reglerna är att begagnandet av annan valsedel än den, vilken väljarna erhållit vid valet, är förbjudet. (För de engelska reglerna se The ballot act 1872 med senare ändringar och tillägg; en framställning i Halsbury's Laws of England, second edition, volume XII, 1934, s. 167 ff.)

Samtliga de system, vilkas grunddrag nu angivits, bygga på den offentliga kandidaturens princip. I Sverige är i viss mån samma princip införd genom de ändringar i vallagen, vilka ägde rum 1935, vid val till ledamöter av andra kammaren, men vid andra val finnes den ej. Hinder finnes emellertid ej att även vid t. ex. landstingsmannaval och val till stadsfullmäktige i de städer som ej deltaga i landsting genomföra liknande regler i fråga om anmälan av kandidater som dem som gälla för val till andra kammaren. Det finnes därför icke på grund av att den utländska lagstiftningen är grundad på den offentliga kandidaturens princip någon svårighet att hos oss genomföra stadganden i samma riktning som i den utländska lagstiftningen, och även om det är tydligt att vi icke kunna eller böra i dess helhet genomföra något av de system, vilka skisserats, skulle betydande fördelar vinnas genom att man — med utgångspunkt från den art av proportionella val, vi ha — byggde upp ett svenskt system med begagnande, där så är lämpligt, av de förebilder, den utländska lagstiftningen ger. Säsom fallet är i samtliga de fyra länder, vilkas lagstiftning nyss berörts, borde de särskilda valsedlarna (vallistorna) tryckas genom statens eller det allmännas försorg. Någon nödvändighet att sammanföra de olika listorna till en gemensam valsedel torde ej finnas, utan varje lista skulle kunna bilda en särskild valsedel. Möjlighet att använda skriven valsedel vid valet bör finnas. Redan med hänsyn till den svenska rättens regler om befogenhet för make att avlämna sin röst genom den andra maken torde de finska och danska stadgandena, enligt vilka valsedlar genom det offentligas försorg tillhandahållas blott i vallokalen, icke böra införas hos oss, utan i stället torde valsedlar, var och en upptagande den av ett parti anmälda listan, böra av en myndighet sändas ut till varje väljare. Genom ett dylikt stadgande, som tydligen skulle rätt nära ansluta sig till den franska rätten, finge man garanti för att varje valman finge sig tillsänd valsedel för varje politisk huvudriktning i valkretsen. Nödvändigheten för partierna att i och för valsedlarnas spridande till väljarna låta skriva av vallängderna fölle bort, och valförsändelsernas antal bleve avsevärt reducerat. I samband med valsedlarna borde iktamakekuvert sändas ut. Om det ytterligare föreskrevs att varje partis valsedel skulle vara tillgänglig vid valet behövdes icke de uppbåd av privata valsedelsutdelare

framför vallokalerna, vilka nu måste äga rum. Överhuvud taget skulle partiernas valapparater kunna göras vida enklare, och även om — för att förekomma att det skulle utsändas en lista, bakom vilken står blott ett minimalt antal väljare — en blivande svensk lagstiftning måste liksom den franska fordra deposition av en penningsumma för att ett parti skulle få rätt att få sina valsedlar tryckta och tillställda valmännen, bleve möjligheterna för en valmansammanslutning med begränsade medel att få sina kandidater framförda vid ett val större än nu. Något hinder mot att ett parti finge rätt att få flera olika listor utsända som valsedlar finnes givetvis ej.

De närmare linjer, efter vilka ett svenskt system skulle byggas upp, kunna tydligt angivas först efter en ingående utredning. Vid en dylik utredning måst man givetvis utgå från att vi nu fått det tryckande folkregistret. Genom det tryckande folkregistret torde kuverten kring de valsedlar och äktamakekuvert, som skulle sändas ut till väljarna, kunna på ett billigt sätt förses med adresser. Att skriva ut kuverten för hand eller med skrivmaskin skulle då icke vara nödvändigt. Att märka är i detta sammanhang att för framtiden framställande för partiernas räkning av avskrifter av röstlängden torde komma att ställa sig dyrare än förut. Stommen till röstlängden skall nämligen för framtiden tryckas genom det tryckande folkregistret, och det blir då sannolikt ej möjligt att taga kopior i erforderligt antal direkt vid nedskrivningen såsom förut. Även detta talar för införande av regler i den riktning, som ovan angivits.

Med stöd av vad nu anförts hemställes,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag dels rörande tillhandahållande på det allmännas bekostnad och genom dess försorg av valsedlar vid val till riksdagens andra kammare och eventuellt vid andra val och dels rörande distribution till väljarna, ävenledes på det allmännas bekostnad och genom dess försorg, av nu nämnda valsedlar, varvid eventuellt det tryckande folkregistret bör komma till användning.

Stockholm den 22 januari 1947.

Å. Holmbäck.

E. A. Lindblom.